

JIŘÍ RIEZNER

„ZÁHUMENICOVÁ SEMIBOCAGE“: TYP KRAJINNÉHO RÁZU JESENICKA

J. Riezner: „*Strip semibocage*“: the landscape character type of the Jeseník area. – Geografie–Sborník ČGS, 113, 2, pp. 173–182 (2008). – The article deals with landscape character assessment using the example of the Jeseník area (in eastern Czechia). Significant landscape features (relief, settlement type, land use, agrarian landforms and their vegetation) were identified and described and their interactions discovered. The landscape character type of the study area, i.e. „strip semibocage“, was identified by combination of significant landscape characteristics. Areas of this landscape character type in the geomorphological unit Jesenícká podsoustava subsystem were mapped.

KEY WORDS: landscape character type – significant landscape features – Jeseník area – „strip semibocage“.

1. Úvod

Každý vědní obor se snaží vypracovat systém třídění, klasifikace a typologie objektů, které jsou předmětem jeho zájmu. V krajinné ekologii, resp. komplexní fyzické geografii je tímto předmětem celá krajina (Kolejka, Lipský 1999). Při členění krajiny můžeme vymezovat krajinné jednotky individuální nebo typologické, podle jednoho či více znaků. Vymezováním krajinných jednotek na základě různě definovaných kritérií se zabývá krajinná typologie a proces hodnocení krajinného rázu.

Krajinných typologií jak na české tak evropské úrovni byla již vypracována celá řada. Z českých jmenujme alespoň mapu přírodních krajinných typů v Atlase životního prostředí a zdraví obyvatel ČSFR z roku 1992 (Kolejka 1992), členění přírodních a kulturních krajin Hynka (2003) či Typologii české krajiny Löwa a kol. (2005). Autorem první panevropské klasifikace a typologie současných kulturních krajin je nizozemský krajinný architekt Johann Meeus (1995). Novější klasifikace typů evropské krajiny pochází opět z Nizozemska od kolektivu autorů z nizozemského ústavu Alterra (Mücher a kol. 2005).

Úzké sepětí typologie krajiny s hodnocením krajinného rázu dokládá v současné době řešený evropský projekt ELCAI („European Landscape Character Assessment Initiative“, viz Lipský, Romportl 2007). Podle Lipského (2005) lze dokonce říci, že definice a vymezení typů současné kulturní krajiny se rovná vymezení typů krajinného rázu; typologie krajiny tak bývá považována za klasický způsob používaný při hodnocení krajinného rázu. V Česku byla vypracována již celá řada metodik pro hodnocení krajinného rázu (např. Löw, Míchal 2003). Podle Salašové (2005) je první fází metodického postupu preventivního hodnocení krajinného rázu identifikace území rozdílného charakteru krajiny (územní diferenciacce), jejich klasifikace, mapování a popis. Zaměřuje se na určující diferenční znaky (charakteristiky). Výsledkem je vyme-

zení typů a/nebo území (areálů) krajinného rázu. Jednotlivé typy krajinného rázu vykazují relativní homogenitu charakteru. I když se jejich areály mohou nacházet v různých oblastech, vyskytují se v nich podobné kombinace geomorfologických charakteristik, vodních systémů, vegetace, využití země a sídelní struktury (Salašová 2005). Podle Löwa (1999) různé kombinace typických znaků vytvářejí různé typy krajinného rázu.

Identifikace a mapování krajinných typů na území Česka je jedním ze závazků plynoucích z ratifikace Evropské úmluvy o krajině („European Landscape Convention“) podepsané roku 2000 ve Florencii. Zúčastněné strany se v ní zavázaly: vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území; analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění, a zaznamenávat jejich změny.

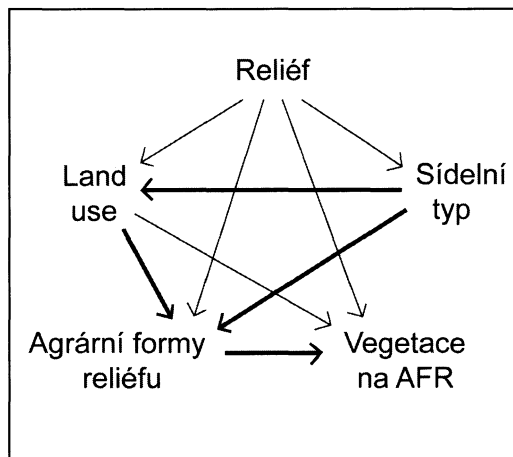
Cílem tohoto příspěvku je: jednak určit ty krajinné složky a prvky, které jsou signifikantní pro charakter krajiny zájmového území Jesenicka, jednak je popsat a nalézt mezi nimi vzájemné vztahy, dále pak definovat typ krajinného rázu zájmového území a v neposlední řadě zjistit, zda-li se tento typ krajinného rázu opakuje ve větším geografickém celku, v Jesenické podsoustavě. Cílem není provést podrobné hodnocení krajinného rázu zájmového území, ale určit typ krajinného rázu tak, aby byly výsledky aplikovatelné v krajinné typologii a ochraně krajinného rázu.

2. Metodika

Jako zájmové území bylo zvoleno Jesenicko, Zlatohorsko a západní Albrechticko, nazývané v příspěvku krátce jen jako Jesenicko. Toto z hlediska přírodních poměrů a socioekonomického vývoje relativně homogenní území zaujímá rozlohu 450,93 km² a zahrnuje celkem 31 katastrálních území (obr. 1).

Jako signifikantní byly vyhodnoceny ty krajinné složky a prvky, které se výrazně spolupodílejí na fyziognomii krajiny a dále ty, které jsou pro modelové území specifické. Výběr byl proveden z přírodních a kulturních krajinných charakteristik uvedených Mücherem

a kol. (2003; tj. klima, horniny, reliéf, vodstvo, půdy, vegetace, fauna, využití půdy a krajinná mozaika). Na základě výsledků terénního průzkumu pak byly vybrány další dvě krajinné charakteristiky. Signifikantní krajinné charakteristiky byly popsány za použití odborné literatury, botanického a antropogenně geomorfologického průzkumu, topografických map (Základní mapa ČR) a statistických dat vztahujících se k využití půdy. Následně byl na základě kombinace těchto signifikantních charakteristik definován typ krajinného rázu. Celkový výskyt vymezeného typu krajinného rázu v Jesenické podsoustavě byl zjištěn terénním průzkumem a studiem ortofotomap.

Obr. 1 – Interakce mezi jednotlivými signifikantními krajinnými charakteristikami, směr a intenzita jejich působení. AFR – agrární formy reliéfu.

3. Signifikantní krajinné charakteristiky

3.1. Reliéf

Podle geomorfologického členění (Demek a kol. 1987) náleží řešené území k Hrubému Jeseníku, Rychlebským horám, Zlatohorské vrchovině a Nízkému Jeseníku. Tyto geomorfologické celky s pestrou geologickou stavbou představují typická kerná pohoří a je pro ně příznačná pravouhlá (rektangulární) říční síť, tak jako například v horním povodí Opavice. Hluboká a dlouhá údolí vázaná často na tektonické linie dávají krajinně výrazný vertikální rozměr umocněný značnou svažitostí celkově členitého reliéfu (střední sklon se pohybuje od 7° do 13°).

3.2. Sídlní typ

Celé studované území leží v sídelně geograficky homogenní oblasti řadových vsí se záhumenicovou plužinou (Láznička 1952), které náleží k normovým (pravidelným) sídelním typům. Řadové vsi se skládají zpravidla ze dvou řad domů seřazených volně podél cesty nebo potoka. Domy stojí od sebe v určitých vzdálenostech, které se řídí šířkou záhumenicového pásu plužiny, táhnoucího se za každou usedlostí k okraji katastru. Tyto řadové vsi byly založeny v průběhu kolonizace ve 13.-17. století v údolích podél řek Bělá, Opavice, Osoblaha a jejich přítoků, tedy v mladém sídelním území, a v průběhu novověku se zástavba jejich intravilánů zahušťovala. Záhumenicové plužiny se v mnoha katastrech dochovaly až do dneška, neboť scelování pozemků 50.-70. let 20. století proběhlo v této podhorské oblasti jen v omezené míře.

3.3. Využití půdy

Způsob využití půdy je výsledkem dlouhodobých interakcí mezi přírodním prostředím a lidskou společností. Přehled o struktuře využití půdy zájmového území a jejím vývoji podává tabulka 1. Nejvyšší podíl (68,6 %) sice připadá na lesní plochy, ty jsou však převážně koncentrovány v několika souvislých lesních komplexech vyšších horských poloh. Podhorská kulturní krajina je tak mozaikou sídel (v údolích podél vodních toků a komunikací), pastvin, luk a menších lesů.

Z tabulky 1. vyplývá, že vůbec nejradikálnější strukturální změny ve využití půdy za sledované období proběhly v letech 1948-1990, kdy výměra lesů vzrostla o 13,1 %, zatímco rozloha zemědělské půdy klesla o 32,9 % (orné půdy dokonce o 72,5 %). Významné bylo také zatravnění orné půdy po roce 1990, kdy výměra polí klesla o 46,5 %. Výrazně se tak proměnil vzhled krajiny a zvýšila její ekologická stabilita.

3.4. Agrární formy reliéfu

Agrární formy reliéfu jsou tvary zemského povrchu vytvořené nebo vzniklé z přírodních při úpravě terénu pro soustavné pěstování zemědělských plodin (Zapletal 1968). Z nich jsou ve větší míře na Jesenícku zastoupeny agrární terasy, agrární valy a agrární haldy. Agrární terasy jsou svahové stupně tvořené zpravidla úzkou a dlouhou plošinou a příkřejším svahem terasy – mezi. K jejich vzniku vede trvalé obdělávání svažitých terénů, kde hranice parcel probíhají po vrstevnicích či šikmo k nim. Agrární valy jsou liniové a agrární

Tab. 1 – Vývoj využití půdy zájmového území v letech 1845-2004. Pro rok 2004 jsou louky a pastviny uvedeny dohromady, neboť tyto kultury jsou v současnosti v katastru nemovitostí vedeny souhrnně.

Kategorie využití půdy	1845		1948		1990		2004	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Orná půda	14 442	31,9	14 273	31,6	3 928	8,7	2 101	4,7
Sady a zahrady	218	0,5	653	1,4	609	1,4	611	1,4
Louky	1 618	3,6	996	2,2	2 046	4,5	8 285	18,4
Pastviny	1 929	4,3	740	1,6	4 594	10,2		
Zemědělská půda	18 207	40,3	16 661	36,8	11 177	24,8	10 997	24,4
Lesní plochy	25 671	56,7	27 074	59,9	30 609	67,9	30 945	68,6
Jiné plochy	1 360	3,0	1 483	3,3	3 306	7,3	3 151	7,0
Celkem	45 238	100,0	45 218	100,0	45 092	100,0	45 093	100,0

haldy bodové konvexní mikroformy reliéfu vybudované z kamení vysbíraného zemědělci z polí.

V celém studovaném území jsou tyto formy antropogenního reliéfu kumulovány na velkých plochách v nebývalé hustotě, vyznačují se velkými rozměry, zachovalostí a bohatostí tvarů. V tomto ohledu lze v Česku jen stěží najít srovnatelné území. Agrární formy reliéfu staré až několik století jsou dnes již formami fosilními, neboť v důsledku změn ve využití půdy a v agrárních postupech proběhlých v posledních šesti desetiletích ustaly antropogenní geomorfologické procesy, kterými vznikaly. Jak výrazná byla antropogenní transformace reliéfu agrární činností dokládají pro malé modelové území – katastrální území Komora – následující hodnoty; celková délka všech agrárních valů: 30,03 km, jejich hustota: 10,19 km.km⁻², podíl rozlohy agrárních valů na výměře katastru: 6,11 % a odhadovaná celková kubatura: 90 090 m³ (Riezner 2007).

3.5. Vegetace na agrárních formách reliéfu

Tradiční formy obhospodařování krajiny (pastva dobytka, sečení a probírka dřevin) udržovaly vegetaci mezi, agrárních valů a hald do poloviny 20. století v disklimaxu. Ukončení působení těchto stresových faktorů spolu s celkovým poklesem antropického tlaku na krajinu uvolnilo prostor pro uplatnění primární a sekundární sukcese, což vedlo v posledních desetiletích k rozrůstání vegetace na agrárních formách reliéfu, a to jak v horizontálním, tak vertikálním směru. Velký přírůstek rozptýlené dřevinné vegetace nejen v této podhorské oblasti byl v protikladu k trendu v nížinných regionech Československa, kde jí ubývalo v důsledku technicko-hospodářských úprav pozemků.

Z přírodovědného a krajinářského hlediska je hodnotná zejména vegetace doprovázející agrární valy a haldy členící trvalé travní porosty. Nedřevnatou synuzii tvoří pestrá mozaika mechů, lišejníků, bylin, kapradin a trav, část povrchu zůstává (zatím) bez vegetace. Keřové a stejně tak stromové patro bývá vyvinuto sice nepravidelně, často však tvoří fyziognomicky nápadné, v případě agrárních valů mnoho set metrů dlouhé souvislé porosty. V nich bylo zaznamenáno celkem 22 druhů keřů (nejhojnější je střešča obecná (*Prunus padus*)) a 17 druhů stromů, z nichž nejvyšší abundanci vykazuje: javor klen (*Acer pseudoplatanus*), bříza bělokorá (*Betula pendula*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*) a lípa srdčitá (*Tilia cordata*). Důsledkem působení řady faktorů má vegetace na agrárních valech a haldách vysokou druhovou, prostorovou a věkovou diverzitu (Riezner 2007).

Obr. 2 – Typ krajinného rázu „záhumenicová semibocage“ z katastrálního území Valštejn (obec Město Albrechtice). Dominantní sekundární krajinnou strukturou jsou agrární formy reliéfu na hranicích záhumenicových parcel doprovázené dřevinnou vegetací.

4. Vzájemné vztahy mezi významnými krajinnými charakteristikami

Reliéf představuje velmi významnou krajinnou charakteristiku, neboť přímo spoluvytváří fyziognomii krajiny a jeho jednotlivé vlastnosti dále podmiňují existenci, charakter a kvantitu výskytu ostatních významných krajinných prvků jak biotické tak kulturní povahy. Reliéf kerné vrchoviny s dlouhými údolími byl vhodný pro založení řadových vsí, na které se váže záhumenicová plužina. Tento sídelní typ výrazně formuje krajinnou mozaiku Jesenicka, neboť byl použit univerzálně v celém studovaném území, jedná se o normový sídelní typ, záhumenicová plužina se zachovala na většině rozlohy zemědělské půdy a hranice záhumenicových parcel se staly základem pro další významný krajinný prvek, totiž agrární formy reliéfu.

Využití půdy je závislé na řadě faktorů, z nichž dva náležejí mezi významné krajinné charakteristiky: reliéf a sídelní typ. Nadmořská výška, sklon svahu a expozice spolupodmiňují způsob využití půdy (lesy, pole, louky, pastviny apod.). Sídelní typ přes veškeré v regionu proběhlé socioekonomické změny doposud ovlivňuje určitou „pásmovitost“ ve využití půdy v závislosti na rostoucí vzdálenosti od sídla.

Existence a množství agrárních forem reliéfu je závislé na třech výše již uvedených krajinných prvcích, tj. na: (bývalé) orné půdě jakožto jedné z kategorií využití půdy; na hranicích záhumenicových parcel, neboť všechny meze a agrární valy a značná část agrárních hald vznikla právě na nich a také na

určitému charakteru reliéfu, jelikož značná svažitost umožnila vznik agrárních teras a pro vyšší polohy typická skeletovitost půd zase vybudování agrárních valů a hald. Vegetace agrárních forem reliéfu představuje biotický krajinný prvek, který je existenčně závislý na specifickém ekotopu (agrární formy reliéfu), který je dále ovlivněn způsobem využití půdy ve svém sousedství a klimatem měnícím se v závislosti na reliéfu.

Vegetace na agrárních formách reliéfu se v krajině zájmového území projevuje vizuálně a funkčně. Její vizuální projev v krajině scéně je výrazný, místy až dominantní, spoluvytváří estetické hodnoty a harmonické měřítko. Z hlediska krajinně-ekologického plní tento typ vegetace řadu funkcí (např. edafická, hydrická, klimatická, biotická) a ovlivňuje toky energií a látek v krajině. Míra vizuálního a funkčního působení je dána zejména:

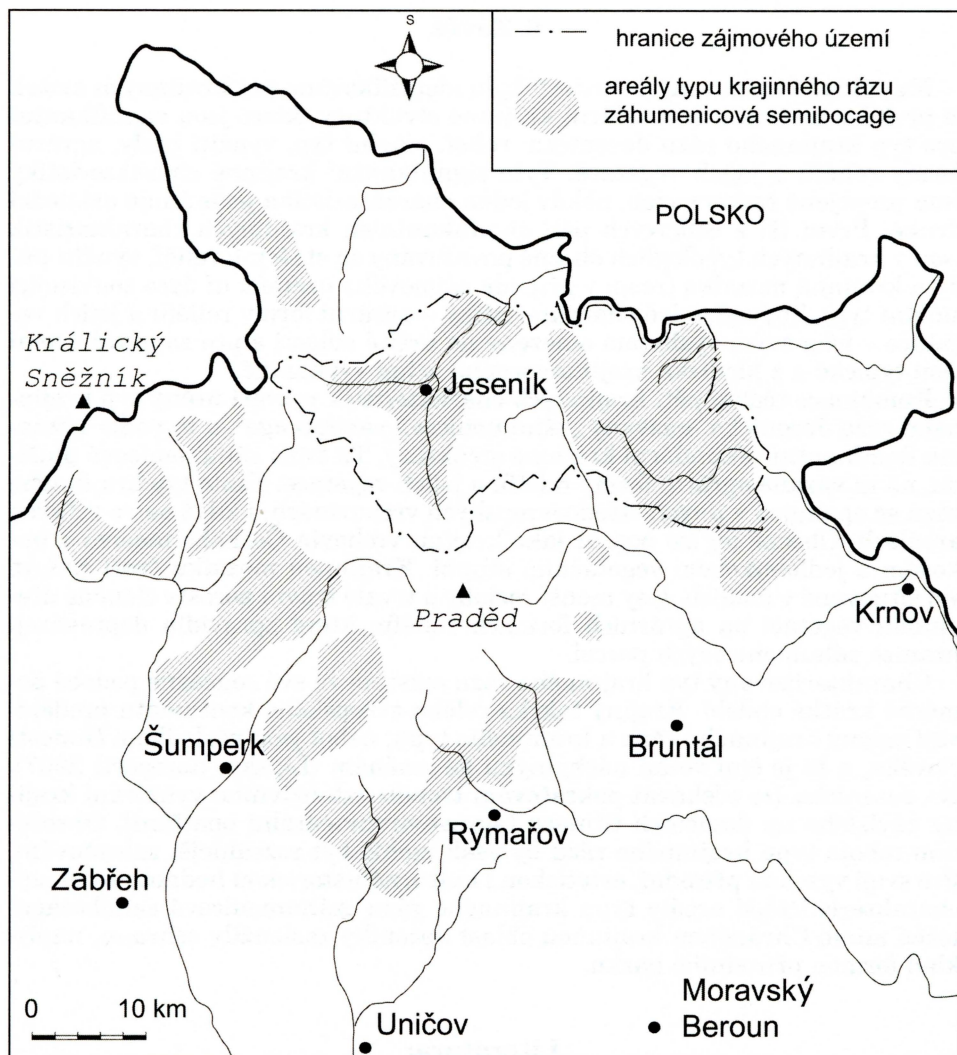
- rozlohou krajinných segmentů, ve kterých se tyto porosty vyskytují
- prostorovými parametry porostů (délka, výška, šířka, vzájemná vzdálenost, záběr plochy) a
- kvalitativními parametry (druhové složení, věková skladba, způsob managementu, atd.).

Krajinné segmenty s významnějším zastoupením vegetace na agrárních formách reliéfu dosahují běžně rozlohy stovek hektarů, výjimečně i několika málo desítek km². Hodnoty všech prostorových parametrů jsou velmi proměnlivé, snadněji jsou kvantifikovatelné v segmentech krajiny s dochovaným záhumenicovým členěním pozemků s paralelními dřevinnými porosty liniových agrárních forem reliéfu (meze, agrární valy). Délka těchto liniových porostů se pohybuje v řádu stovek metrů (až cca 1,5 km), maximální výška dosahuje 25 m a šířka 23 m. Vzájemná vzdálenost mezi osami liniových porostů je určena šířkou záhumenicové parcely, která se zpravidla pohybuje mezi 80–105 m. Tím je podmíněna i hustota liniových porostů, která obvykle kolísá mezi 95,2 až 125 m.ha⁻¹. V některých segmentech krajiny s úzkými parcelami je však hustota podstatně vyšší (maximální hodnota činí 339,9 m.ha⁻¹). Porosty agrárních forem reliéfu zabírají místy čtvrtinu, výjimečně až polovinu rozlohy krajinného segmentu. V posledních dvou uvedených parametrech snese zdejší krajina srovnání s typickými krajinami s živými ploty (bocage), které jsou též liniovými vegetačními prvky. Například ve Francii zabírají živé ploty 2 % rozlohy zemědělské půdy (Pointereau 2001), v oblastech s velmi hustou sítí živých plotů (např. Bretaň) tento podíl značně stoupá (krajinný segment Trans La Foret: 9,25 %, hustota živých plotů: 252,5 m.ha⁻¹; Aviron, Burel 2001).

5. Typ krajinného rázu „záhumenicová semibocage“

Tři z celkem pěti signifikantních krajinných prvků – sídelní typ (přesněji záhumenicová plůžina), agrární formy reliéfu a jejich vegetace – jsou úzce propojenou sekundární krajinnou strukturou, která výrazně ovlivňuje vzhled a fungování krajiny. Pro označení typu krajinného rázu Jesenicka byl proto zvolen termín, který by význam této krajinné struktury postihnul: záhumenicová semibocage.

Typ krajinného rázu „záhumenicová semibocage“ zde vznikl v posledních desetiletích v důsledku změn v intenzitě a způsobu využívání a obhospodařování krajiny a z toho plynoucích proměn jejího vzhledu. Dvě nejpodstatnější změny byly jednak zatravňování a zalesňování (výměra polí klesla v letech 1948–2004 o 85,3 %) a jednak zvýšení vizuální uzavřenosti území způsobené

Obr. 3 – Areály typu krajinného rázu „záhumenicová semibocage“ v Jesenícké podsoustavě.

nárůstem rozptýlené dřevinné vegetace (zejména na agrárních formách reliéfu) a založením nových lesních porostů různé velikosti a tvaru.

V oblasti Jesenícké podsoustavy se areály typu krajinného rázu „záhumenicová semibocage“ vyskytují v rozpětí nadmořské výšky od cca 400 po 800 m, zatímco vyšší polohy zaujímají velké lesní celky Hrubého Jeseníku, Rychlebských hor, Zlatohorské vrchoviny a Králického Sněžníku. Nejrozsáhlejší areály „záhumenicové semibocage“ se nacházejí v údolích horních toků Opavice, Osoblahy, Bělé a Desné. Celkový rozsah je patrný z obrázku 3. Areály tohoto typu krajinného rázu můžeme nalézt v dalších oblastech Česka, kde však zaujímají menší rozlohy (např. Českolipsko), a dále v Německu (Krušné hory a Bavorský les).

6. Závěr

Na základě stanovených kritérií bylo identifikováno pět krajinných složek či prvků primární a sekundární krajinné struktury, které jsou signifikantní pro typ krajinného rázu Jesenicka: reliéf, sídelní typ, využití půdy, agrární formy reliéfu a jejich vegetace. Tyto signifikantní krajinné charakteristiky jsou propojené řadou vazeb, někdy jedna charakteristika podmiňuje existenci druhé. První tři z celkových pěti signifikantních krajinných charakteristik jsou v krajinných typologiích obecně považovány za stěžejní: reliéf, využití půdy a krajinná mozaika (resp. v případě zájmového území s ní úzce související sídelní typ). Zbývající dvě charakteristiky – agrární formy reliéfu a jejich vegetace – jsou svým výskytem omezeny na určité oblasti a pro zájmové území jsou typické a z hlediska krajinnotvorného velmi významné.

Kombinace těchto pěti krajinných charakteristik vytváří určitý typ krajinného rázu Jesenicka, nazvaný „záhumenicová semibocage“, a to podle významu dominantní sekundární krajinné struktury. Tu tvoří záhumenicová plůžina, na ní vázané agrární formy reliéfu a jejich vegetace. Tento typ krajinného rázu se opakuje i v jiných středoevropských vrchovinách, i když ne ve velkých areálech. Obecně jej lze popsat jako krajinu vrchovin Českého masivu v bukovém a jedlobukovém vegetačním stupni. Krajinnou mozaiku tvoří řadové vsi situované v údolích, lesy menší rozlohy a trvalé travní porosty členěné dřevinnou vegetací na agrárních formách reliéfu, které zpravidla doprovázejí hranice záhumenicových parcel.

Charakterizovaný typ krajinného rázu existuje ve své současné podobě poměrně krátké období. Krajiny takřka celého evropského kontinentu prodělávají změny krajinného rázu a krajinného typu, neboť jsou výsledkem činnosti člověka, a to je činí velmi náchylnými ke změnám (Lipský, Romportl 2007). Na Jesenicku lze očekávat pokračování trendu extenzivního využívání krajiny závislého na dotačních titulech (agroenvironmentální opatření). Ohrožením tohoto typu krajinného rázu by však mohlo být rozsáhlejší zalesňování. Pro svoji vysokou přírodní, estetickou i kulturněhistorickou hodnotu by si nejcharakterističtější areály typu krajinného rázu „záhumenicová semibocage“ ležící mimo Chráněnou krajinnou oblast Jeseníky zasloužily ochranu, například formou přírodního parku.

Literatura:

- AVIRON, S., BUREL, F. (2001): Role of green veining to sustain biodiversity in agricultural landscapes. In: Barr, C., Petit, S. (eds.): *Hedgerows of the World: their ecological functions in different landscapes*. Proceedings of the European IALE Congress, University of Birmingham, September 2001, s. 261–266.
- BÍČÍK, I. a kol. (2000): *Land Use/Land Cover Changes: Vývoj, souvislosti, perspektivy*. Databáze statistických dat výzkumného projektu GAČR č. 205–98–1184.
- DEMEK, J. a kol., ed. (1987): *Zeměpisný lexikon ČSR*. Hory a nížiny. Academia, Praha, 584 s.
- HYNEK, A. (2003): *Přírodní a kulturní krajiny České republiky*. In: Herber, V. (ed.): *Fyzickogeografický sborník 1. Fyzická geografie – vzdělávání, výzkum, aplikace*. Masarykova univerzita v Brně, Brno, s. 36–43.
- KOLEJKA, J. (1992): *Typy přírodní krajiny ČSFR, mapa 1:1 000 000*. In: *Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR*. Geografický ústav ČSAV a FVŽP ČSFR, Praha, Brno.
- KOLEJKA, J., LIPSKÝ, Z. (1999): *Přehledná digitální mapa současné krajiny ČR v měřítku 1:500 000*, Ms.

- LÁZNIČKA, Z. (1952): Typy venkovského osídlení v Opavském Slezsku. Slezský sborník, 50, s. 489–508.
- LIPSKÝ, Z. (2005): Chápání a hodnocení krajinného rázu v projektu ELCAI. In: Maděra, P., Friedl, M., Dreslerová, J. (eds.): Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1, Sborník příspěvků z konference CZ–IALE, 4.–5.2.2005, Brno, s. 113–120.
- LIPSKÝ, Z., ROMPORTL, D. (2007): Typologie krajiny v České republice a zahraničí: stav problematiky, metody a teoretická východiska. Geografie–Sborník ČGS, 112, č. 1, s. 62–84.
- LÖW, J. (1999): Krajinný ráz. Zahrada – park – krajina, 9, č. 3, s. 5–7.
- LÖW, J. a kol. (2005): Typologie české krajiny. In: Projekt VaV 640/01/03 Program biosféra. Ms. Löw & spol., s.r.o. Brno.
- LÖW, J., MÍCHAL, I. (2003): Krajinný ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 552 s.
- MEEUS, J. H. A. (1995): Pan-European landscapes. Landscape and Urban Planning, 31, s. 57–79.
- MÜCHER, C. A., GARCÍA-FECED, C., PÉREZ-SOBA, M., WASCHER, D. M. (2005): Landscape of Europe. In: Pérez-Soba, M., Wascher, D. M. (eds.): Landscape Character Areas. Places for building a sustainable Europe. Policy Brochure as deliverable from the EU's Accompanying Measure project European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI), funded under the 5th Framework Programme on Energy, Environment and Sustainable Development (4.2.2), 33 s.
- POINTEREAU, P. (2001): Development of the space occupied by hedgerows in France over the past 40 years: the contribution and limits of statistical data. In: Barr, C., Petit, S. (eds.): Hedgerows of the World: their ecological functions in different landscapes. Proceedings of the European IALE Congress, University of Birmingham, September 2001, s. 117–122.
- RIEZNER, J. (2007): Agrární formy reliéfu a jejich vegetace v kulturní krajině Jesenicka. Disertační práce. Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Brno, 169 s., 13 příl.
- SALAŠOVÁ, A. (2005): Posudzovanie krajinného rázu – inšpirácia britskou krajinárskou školou. In: Maděra, P., Friedl, M., Dreslerová, J. (eds.): Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1, Sborník příspěvků z konference CZ–IALE, 4.–5.2.2005, Brno, s. 155–164.
- Úhrnné hodnoty druhů pozemků, 18.3.2004. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj se sídlem v Opavě, katastrální pracoviště Krnov. Katastrální úřad pro Olomoucký kraj se sídlem v Olomouci, katastrální pracoviště Jeseník.
- ZAPLETAL, L. (1968): Geneticko–morfologická klasifikace antropogenních forem reliéfu. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Rerum Naturalium, 23, Geologica–Geographica, 8, s. 239–427.

Summary

„STRIP SEMIBOCAGE“: THE LANDSCAPE CHARACTER TYPE OF THE JESENÍK AREA

Landscape mapping and classification are two of the chief aims of geography and land ecology (Lipský, Romportl 2007). By landscape classification we can determine individual or typological landscape units, and that on the basis of one or more criteria. The ELCAI project (European Landscape Character Assessment Initiative) supports a close relationship between landscape typology and landscape character assessment (Lipský, Romportl 2007). According to Lipský (2005), the definition and determination of present cultural landscape types are identical to the determination of landscape character types; landscape typology has to be considered as a standard landscape character assessment. The first step of the preventive landscape character assessment is to identify areas with a different landscape character (territorial differentiation) and then to classify, map and describe them. This identification is aimed at determining differential characters to specify types and/or territories of a landscape character. Individual types of landscape character manifest a relatively homogenous character. Although their areas may be situated in different territories, they manifest similar combinations of geomorphological

characteristics, water systems, vegetation, land use and settlement structure (Salačová 2005).

The aims of this article are the following: 1. Identification of landscape features significant for the landscape character of the Jeseník area; 2. Their description and determination of their interactions; 3. Description of the landscape character type on the basis of combination of these significant landscape features and 4. Determination whether this landscape character type occurs in a larger area – the geomorphological unit Jesenícká subsystem.

The Jeseník study area (450.93 km²) is situated in the eastern part of Czechia, close to the border with Poland (Fig. 3). Landscape features that noticeably influence the physiognomy of the landscape and/or are specific for the study area are significant. They are the following: relief, settlement type, land use, agrarian landforms and vegetation on the agrarian landforms. The relief of the study area is that of fault–block highlands with deep valleys and a rectangular river network. From the point of view of settlement typology, there are row villages with strip field pattern that have been destroyed only partly during the socialist collectivization. Land use is a mosaic of forests (68.6 %), fields (4.7 %), meadows and pastures (18.4 %), gardens and orchards (1.4 %) and settlements. The most important changes in land use structure occurred in the second half of the 20th century (the acreage of arable land decreased by 85.3 %, forest areas increased by 14.3 % and meadows and pastures increased by about 277.4 %). Agrarian landforms (represented by agrarian terraces, agrarian stone walls and agrarian stone mounds) are very frequent, well preserved and relatively large. In this respect, the studied area has only few analogies in Czechia. Vegetation on agrarian landforms has developed notably in the last six decades due to changes in landscape management. This vegetation type has a considerable ecological value (e.g. high diversity of species, age and space). This woody greenery represents an important landscaping element and has more ecological functions. The intensity of visual and functional effects depends on spatial occurrence and qualitative and space parameters (length, width, height, density, etc.); these reach remarkable values here.

Three of the five significant landscape features – settlement type (more exactly strip field pattern), agrarian landforms and their vegetation – represent a closely interacting secondary landscape structure that has markedly affected the visual aspect and functioning of landscape. The name of this landscape character type – „strip semibocage“ expresses the importance of this landscape structure. The landscape character type – „strip semibocage“ can be defined as highland landscape in the Bohemian Massif in beech and fir–beech vegetation level. The landscape mosaic is characterized by a combination of row–villages in valleys, smaller forests, pastures and meadows separated by woody vegetation on agrarian landforms connected with boundaries of strip–parcels (Fig. 2). Figure 3 shows areas of the „strip semibocage“ landscape character type in the Jesenícká subsystem. This landscape character type occurs in other parts of Czechia and in Germany as well. The most typical areas of „strip semibocage“ deserve our protection for their natural, aesthetic and cultural and historical values.

Fig. 1 – Interactions among individual significant landscape features, direction and intensity of their effects. From above: relief, land use, settlement type, agrarian landforms, vegetation on agrarian landforms.

Fig. 2 – Landscape character type „strip semibocage“ in the Valštejnský cadastral area (Město Albrechtice municipality). Borders of strip parcels, agrarian landforms and their vegetation form the dominant landscape structure.

Fig. 3 – Areas of the landscape character type „strip semibocage“ in the geomorphological unit Jesenícká podsoustava subsystem. In key from above: limits of the study area, areas of the landscape character type „strip semibocage“.

Pracoviště autora: Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta MU, Kotlářská 2, 611 37 Brno; e-mail: j.riezner@post.cz.

Do redakce došlo 17.4.2007